

1. MAJ 2019

Satire. 12 år efter retssagen mod satirebladet Charlie Hebdo, der genoptrykte Jyllands-Postens Muhammedtegninger, udgiver bladets advokater deres afsluttende forsvarstaler. Et dybt nyrestød og en lammende uppercut til den religiøse formørkelse.

Charlie Hebdos forsvarstale

ASKE MUNCK

Nogle retssager har så afgørende indflydelse på samtidens mest brændende principielle spørgsmål, at deres betydning langt overstiger de stridende parter uenighed.

Sådan var det med Muhammed-retssagen mod den satiriske ugeavis Charlie Hebdo, der, allerede før retssagen fandt sted, af et samlet kor af kommentatorer og politiske iagttagere blev udråbt til den mest afgørende domstolsdyst i fransk, ja europæisk pressehistorie.

Retssagen fandt sted i februar 2007 i Paris – året efter at bladet havde genoptrykt Jyllands-Postens omstridte satiretegninger af profeten Muhammed. Og selv om retssagen på papiret kunne synes som et simpelt civilt søgsmål, var der tale om en juridisk armlægning, som i sig bar kimen til en indsnævring af grænserne for en af det vestlige demokratis vigtigste sokler: ytringsfriheden.

Retssagen, som jeg selv dækkede som korrespondent fra tilhørerrækkerne, fandt sted over to dage i det imponante justitspalæ 17. kammer på île de la Cité i hjertet af den franske hovedstad. Den blev fulgt af horder af tilhørere, som forgæves forsøgte at klemme sig vej ind i den tætpakkede retssal, mens endnu flere ventede udenfor for at tilkendegive deres støtte til bladet.

Argumenterne flyver i luften i retssalen i Honoré Daumiers tegning 'En berømt sag'.

På anklagebænken sad chefredaktør Philippe Val, omgivet af sin stab af tegnere, der i dagens anledning var mødt op med en blyant i hånden, og vidneskranken i den solbeskinnede retssal, hvis store palævinduer vendte ud mod Seinen, blev indtaget af en veritabel strøm af celebriteter, der agerede moralske karaktervidner for såvel satirebladet som ytringsfriheden: fra filosofen Elisabeth Badinter og den nu afdøde filmmaker Claude Lanzmann til den algeriske journalist Mohamed Sifaoui, mellemøsteksperten Antoine Sfeir (også afdød) samt naturligvis Jyllands-Postens kulturelledende Flemming Rose.

Det forestående præsidentvalg i maj samme år bidrog til rettergangens historiske dimension, idet forsvaret også indkaldte præsidentkandidaten for midterpartiet UDF, François Bayrou, den senere socialistiske præsident François Hollande og daværende indenrigs- og dermed også religionsminister Nicolas Sarkozy – der dog var forhindret i at møde op – men som sendte en flammende fax, der højtideligt blev læst højt i salen.

Søgsmålet var anlagt af den islamiske paraplyorganisation UOIF – hvis nære bånd til Det Muslimske Broderskab er velkendt – og Den Islamiske Verdensliga, der har tætte forbindelser til det wahhabistiske styre i Saudi-Arabien, samt – mere overraskende – af den ellers normalt moderate Parisermoské.

Man må ikke optage hverken lyd eller billede i franske retssale, men heldigvis var der undtagelsesvis en retsstenograf til stede, der transskriberede de to forsvarsadvokaters afsluttende mundtlige procedurer, sådan som de – ord for ord – blev fremført i 2007. Og det er dem, forlaget Grasset nu sender på gaden som en lille kompakt bog på knap 150 sider – tillige med dommens fulde ordlyd som appendiks samt en koncis indledende samtidsperspektivering af kriminolog og professor i politisk teologi Anastasia Colosimo, der sætter begivenheden ind i sin rette kontekst.

Colosimo dvæler naturligt ved den berøringsangst, satirikere og humorister normalt døjede med over for islam i kølvandet på likvideringen af filmmageren Theo van Gogh på åben gade i Amsterdam i 2004. Et brutalt knivdrab, hvis motivation netop var hans

Hun insisterer samtidig på det påfaldende i, at Charlie Hebdo faktisk var et af de sidste blade, der gengav Muhammedtegningerne. Det første – aftenavisen France Soir – havde allerede optrykt dem ugen forinden, hvilket kostede chefredaktøren jobbet. Han blev fyret af bladets fransk-egyptiske ejer, hvorefter både Le Monde og Libération trykte tegningerne i solidaritet flere dage før Charlie Hebdo.

Ikke desto mindre stirrede de muslimske organisationer sig blinde på Charlie Hebdo; eller rettere: udså sig den mindst formuende og mest symbolske prygelknabe, som de formodede måtte være det letteste mål for deres retlige opgør.

Men sagsøgerne havde glemt, at Charlie Hebdos advokater Richard Malka og hans aldrende mentor med det skælmske smil Georges Kiejman, der førte sagen sammen, gennem de seneste mange år havde haft deres vante gang i det 17. kammer og derfor kendte ikke blot hver en sprække i de udskårne træpaneler, der udsmykker de smukke gamle retssale, hvor grænserne for pressens ytringsfrihed har været en hyppig gæst, men også hvert enkelt juridiske fortilfælde, som næsten konsekvent er faldet ud til fordel for ytringsfriheden.

Anklageskriftet fokuserede særligt på tre tegninger: Charlie Hebdos forside, hvor profeten græmmer sig og skjuler hovedet i hænderne (så det faktisk slet ikke er en reel afbildning), mens han sukker: »Det er hårdt at blive elsket af fjolser!«. Hernæst tegningen med en stemme fra himlen, der råber til en gruppe tilsodede selvmordsbombere, at der ikke er flere jomfruer tilbage. Og sidst, men ikke mindst, Kurt Vestergaards tekstløse tegning af profeten med en bombe i turbanen.

Selv om der i salen herskede en lystig, ja nærmest løssluppen atmosfære – helt uhørt for en retssag blev der klappet med jævne mellemrum, hvorefter retspræsident Jean-Claude Magendie måtte kalde til ro – var emnet og dommens betydning for ytringsfrihedens fremtid tunge af alvor.

De to forsvarsadvokater leverede hver især en lige dele patosfyldt, humoristisk og oratorisk spiddende tour de force, hvis fynd, kløgt og juridiske overlegenhed i retrospekt kun kunne ende med en frifindelse. Men uvisheden om sagens udfald bidrog til spændingen og følelsen af at være vidne til et virkelig historisk øjeblik, og at genlæse forsvarstalerne giver kuldegysninger fra det træk, der blæser fra aktualitetens åbne dør.

Richard Malka tog fat i det konkrete defensorat, mens Georges Kiejman siden leverede den juridiske og præcedensmæssige rygdækning for Malkas argumenter. Et dybt nyrestød efterfulgt af en lammende uppercut.

Malka indledte ved stilfærdigt at minde om, at der i Frankrig findes det største antal muslimer, jøder og buddhister i Europa: »Hvad er den bedste garanti for deres fredelige sameksistens?« spurgte han retorisk og leverede selv svaret: »den verdslige republikanske pagt, som gør, at alle religioner behandles jævnbyrdigt.«

sådan som vi gør endnu værre med Jesus, da vil De trække Dem selv ud af byens hjerte. De vil måske nok beskytte Deres gud, (..) men de vil skabe en mangel på forståelse. Mangel på forståelse skaber foragt, foragt skaber angst, og angst udstødelse. De er i færd med at lege med ilden,« lød det fra Malka, der dvælede længe ved sin tvivl om søgsmålets berettigelse.

Dernæst anholdt han, at anklagerne næsten udelukkende handlede om »religionen« og »krænkelsen af det hellige«. For som han understregede, er den eneste grænse for ytringsfriheden hatespeech og injurierende angreb, rettet mod enkeltpersoner eller samfundsgrupper på grund af deres religion, men ikke angreb på religionen som sådan. Og at lægge bånd på sig selv af hensyn til andres religion ville kræve, at man genindførte blasfemiloven, som Frankrig for længst har afskaffet.

Særlig skarp var Malka i sin tilbagevisning af anklagen om, at det skulle være Charlie Hebdo, der satte lighedstegn mellem islam og terrorisme: »De vil forbyde os – det står sort på hvidt (i anklageskriftet, *red.*) – at knytte islam til terrorisme? Men hvordan skal man da tale om aktualiteten? Ja, der er tale om et absolut mindretal, som hævder at handle i islams navn, men når terroristerne skærer halsen over (på deres ofre, *red.*), gør de det på en baggrund af koranvers. At se bort fra det ville være den totale fornægtelse,« tordnede Malka og støttede sig her til et forudgående vidnesbyrd fra den algeriske journalist og forfatter Mohamed Sifaoui, der netop havde forklaret, at det saudiske flag såvel som Det Muslimske Broderskabs fane begge består af islams første søjle (»Der er kun én gud, og Muhammed er hans profet«) akkompagneret af henholdsvis én og to krydsede krumsabelklinger.

Han tilbageviste også med underspillet humor anklagen om, at man på bladet skulle være særligt hårde over for muslimer og islam. Blandt andet ved at holde en række grovkornede satiretegninger op for anklagerne, der viste kardinaler, som besørgede i døbefonte, og pædofile patere med oblater klæbet til deres erigerede lem, som de bød sultne børn at indtage med ordene »tag imod Kristi legeme...«, og konkluderede med en røst, der emmede af rolig sarkasme, mens han holdt de grovkornede beviser frem for sagsøgerne: »Hvis det er en mere jævnbyrdig behandling, I efterspørger, kan det vel arrangeres...«

Samtidig insisterede han på, at de tre største monoteistiske religioner i Europa (kristendom, islam og judaisme) ofte fik på hatten i samme ombæring. Men skulle man nu til at tage særligt hensyn til de fintfølende muslimer?

»Jesus er profet ganske som Moses og Muhammed, men bør vi pludselig undlade at tegne karikaturer af Muhammed? Skruen har jo ingen ende,« sagde Malka. Som rygdækning for vanviddet i særbehandling af islam og muslimer citerede han den algeriske intellektuelle Saïd Sadi, der kaldte en sådan forskelsbehandling »iboende racistisk«, fordi »den pådutter muslimerne ikke at kunne skelne mellem ironi og et decideret angreb« og dermed implicit postulerer, at »de er blottet for humoristisk sans«.

Hebdo, *red.*) kalder folk, der elsker ham, 'idioter'. Ingenlunde. Muhammed kan godt se, hvem idioterne er. Han ved, det er fundamentalisterne,« sagde George Kiejman med klar adresse til sagsøgerne – og et glimt i øjet til tilhørerne, der kvitterede med latter og klapsalver.

Mens han befandt sig i den religionskomparative afdeling afviste han samtidig pure tanken om at sammenligne loven, der forbyder holocaustfornægtelse, med et krav om at beskytte den muslimske tro mod at blive vanæret.

»Man kan ikke sidestille fakta med tro,« insisterede han.

En ikke ubetydelig del af forsvarstalerne kredsede om den righoldige franske tradition for karikatur og satire, der siden 1881 har været fritaget for censur og forhåndsgodkendelse (ganske som i Danmark) – pudsig nok med det kristne dagblad La Croix som foregangsblad.

Noget af det, man savner i bogen, er de udvekslinger, der føg mellem kombattanterne – og som gjorde, at det ikke blot føltes som et historisk opgør, men samtidig også var vanvittig underholdende og morsomt. Som da sagsøgerens advokat, den lavstammede celebrityadvokat Francis Szpiner, spurgte Charlie Hebdos daværende chefredaktør Philippe Val, om han overhovedet kendte islams søjler? Hvortil svaret lakonisk lød: »Jeg er ikke kommet for at diskutere teologi.«

Og da samme Szpiner anholdt brugen af Knud Vestergaards tegning med bomben i profetens turban og spurgte, hvorfor der ikke også var bestilt én, hvor Muhammed afviser bomben for at vise, at profeten tog afstand fra terrorisme? »Den kan De jo bare selv tegne,« lød den prompte ripost fra Charlie Hebdos forsvarer Georges Kiejman.

Chefredaktør Philippe Vals tilbagevisning af de sociale mediers og internettets rolle i forhold til ytringsfriheden ville også have gjort fortrinlig fyldest: »Jeg udgiver mit blad i Frankrig (...) og jeg kan ikke bremse vores ytringsfrihed, blot fordi teknologiens udvikling og internettet bevirker, at informationer bliver spredt så vidt, at lande, der ikke er klar til demokrati, bliver stødt over vores frihed.«

I et større perspektiv havde det naturligvis været bedst at få en transskription af hele retssagen. Men de afsluttende mundtlige procedurer, forsvarstalerne, er dog i sig selv vigtige historiske dokumenter, som vi har ventet alt for længe på.

Forsvarstalerne sluttede, som de var begyndt, med en alvorstung formaning, hvis aktualitet og vigtighed synes lige så stærk i dag, som den var dengang: »Den beslutning, De (dommerne, *red.*) træffer, vil blive fulgt med den største interesse. For det drejer sig ikke kun om Charlie Hebdos frihed, men om hele pressens, kunstneres, de skabendes, de intellektuelles frihed, i Frankrig, i Europa og i hele verden,« sagde Kiejman i sin afrunding.

Næsten præcis otte år efter, 7. januar 2015 kl. 11.20 rev to unge islamister bevæbnet med kalasjnikovrifler dog satirebladets puerile uskyld itu, da de brasede ind i den anonyme ejendom i rue Nicolas-Appert nr. 10 og skød og dræbte viceværten, ni medlemmer af redaktionen (Cabu, Tignous, Honoré, Wolinski, Bernard Maris, Elsa Cayat, Michel Renaud, Mustapha Ourrad, chefredaktøren Charb og hans livvagt) og under flugten likviderede politibetjenten Ahmed Merabet på boulevard Richard-Lenoir.

Bogen er vigtig, fordi den minder om, at islamisterne ikke kan vinde ad de etablerede demokratiske kanaler, og fordi den påviser, at en rigoristisk fortolkning af islam ikke er forenelig med de frihedsværdier, der udgør fundamentet i et vestligt demokrati. Men også fordi den viser, at Charlie Hebdos tegnere – og Jyllands-Postens for den sags skyld – ikke søgte den gratis provokation, men netop ønskede at gøre opmærksom på et samfundsmæssigt problem: at folk vægrede sig ved at kritisere islam af frygt for repressalier.

Den demokratiske lektie er naturligvis, at et sådant opgør om ytringsfriheden versus tro og religiøse følelser hører hjemme ved domstolene og ikke bør løses med primitiv vold og stenkast. Men den vigtigste medmenneskelige lektie, som ikke er med i bogen, men som Richard Malka leverede, da jeg talte med ham på tomandshånd efter retssagen, og som rammer en pæl gennem det tåbelige forslag om at retablere blasfemiloven, er, at »man ikke kan slås, hvis man griner ad hinanden«.

»Det er ekstremt vigtigt for et demokratiske interne ligevægt at have en social ventil, der hele tiden giver samfundet ny luft (..) sådan er satiren og karikaturen, der fungerer som fordums hofnar,« sagde Malka.

Som de fleste andre med tilknytning til satirebladet lever han i dag under konstant politibeskyttelse.

For her fire år efter attentatet mod Charlie Hebdo er der ingen, som griner længere.

Georges Kiejman & Richard Malka: Éloge de l'irrévérence. Grasset. 144 sider. 15.90 euro.

Læs også advarslen fra Jeannette Bougrab – medlem af det franske statsråd, tidligere minister og kæreste med Charb, satirebladet Charlie Hebdos myrdede chefredaktør: »Islamismens trojanske hest«

ASKE MUNCK

(født 1970) er cand.scient.pol. fra Københavns Universitet og Institut d'Études Politiques d'Aix-en-Provence. Aske er korrespondent i Frankrig, men skriver også om sikkerhedspolitik, europæiske forhold og økonomi, samt sprog, litteratur, kunst, kulturhistorie, mad og (natur)vin. Han har skrevet og bidraget til flere bøger heriblan...

ASMU@WEEKENDAVISEN.DK

KONTRAST 10. november 2022

Gensyn med Muhammedkrisen: En tale, der lyser op i mørket

Charlie Hebdo-advokaten Richard Malkas tale fra retssagen efter terrorangrebet kan nu læses på dansk. Det er godt, for Malka har både mod og bid, bemærker anmelder Mikael Jalving.

af Mikael Jalving

En retsprocedure er en sjælden litterær genre. Men Richard Malkas indlæg i retssagen efter attentatet mod satirebladet Charlie Hebdo i Paris i 2015 hæver sig milevidt over teknikaliteter og lovparagraffer. De korte, prægnante kapitler er trykt med flammeskrift og spidder ikke blot forbrydelsen, men skildrer dens åndelige betydning ud fra den devise, at vi ikke blot skal nøjes med at straffe handlingen uden at forstå dens omfang.

Richard Malka er født i 1968 af marokkanske jøder og i dag en fremtrædende fransk advokat. Han førte for to år siden sagen mod de 14 personer, der var tiltalt for at have bistået de tre våbenbrødre, som politiet skød i forbindelse med deres terrorhandling, først mod satirebladet og derpå mod et supermarked i Paris to dage senere. I alt blev 17 uskyldige mennesker dræbt og endnu flere såret.

Teksten er en udskrift af Malkas afsluttende bemærkninger efter tre måneders retsmøder med mere end 100 vidner og lige så mange ringbind med dokumenter “gennemsyrede af attentater og døde mennesker”, som advokaten formulerer det i forordet.

Det er nu ellers ikke, fordi Richard Malka udpensler ofrenes lidelser. I stedet løfter han forbrydelsen op, så vi kan se, hvad der ligger nedenunder: En stærk vilje til at tilpasse sig en stedse mere anmassende version af islam, som vegeterer i Frankrigs storbyer og møder forståelse i de politiske og økonomiske eliter.

Teksten rummer citater fra en hærskare af prominente magtpersoner, der synes, det er forkeret at gøre grin med religion i det hele taget og med islam i særdeleshed. Lige fra FN's Kofi Annan, Bill Clinton og Jacques Chirac til mindre kendte personager i fransk politik og medieliv – eller som pave

Frans skal have udtalt kort efter de to attentater: "Hvis en nær ven taler grimt om min mor, kan han regne med at få en knytnæve i ansigtet, og det er normalt. Man skal ikke provokere andres tro."

Fælles for disse *pleasere* er, at de synes, at karikaturer skal være søde, og at ytringsfriheden ikke må misbruges, når det gælder islam og etniske minoriteter, sådan som også danske Politiken argumenterede under den Muhammedkrise, der snart førte til Charlie Hebdos offentliggørelse af Jyllands-Postens satiretegninger.

Charlie Hebdos genoptryk var en sympatihandling. Bladets redaktion insisterede på retten til at mobbe Gud og på indimellem at løbe en risiko for at forblive frie og være, hvad den ville være: et fristed. Underkastelse under religiøse dogmer fører kun til mere underkastelse, mente redaktionen, og deres advokat istemmer: Terrorister "stopper alligevel ikke, før de har forvandlet os til guldfisk, der svømmer rundt i en bowle".

Frihed på fransk går tilbage til revolutionen, forklarer forfatteren, dvs. den fra 1789 og på oplysningstankerne bag Encyklopædien og forestillingen om en verden ledet af menneskelige love frem for Guds love. Derfor kan islam krænkes ligesom kristendommen, jødedommen og enhver anden religion. Sådan er Republikken, pointerer Malka, der undrer sig højlydt over, hvorfor muslimer skal behandles som børn uden humor. Hvem er det egentlig, der er racistisk her?

Udgivelsen er også interessant, derved at den ridser Charlie Hebdos historie op. Bladet fødes ud af sin forgænger "Hara Kiri", der censureres af de franske myndigheder i 1970, og den første forsidehistorie bliver en protest mod censuren i Frankrig. Blot fem år senere er bladet landets mest solgte ugeavis, og alt kan lade sig gøre.

Derefter går redaktionen op i fraktioner, og alle råber i munden på hinanden. Så følger ti års pause, før bladet genopstår i 1992 med Phillippe Val som chefredaktør, mens den unge Richard Malka tilknyttes som en slags juridisk konsulent: "Jeg kan stadig se mig selv som 23-årig i gang med, sikkert meget dårligt, at formulere vedtægterne for forlagsvirksomheden bag dette satireblad, som initiativtagerne ved et af de tilfælde af trist ironi, som historien kan udvise, havde valgt at kalde "Kalasjnikov-selskabet"."

To årtier senere var morderne netop bevæbnet med dette våben, da de slog bladets førende tegnere og skribenter ihjel i "en tid, hvor det igen er blevet helligbrøde at le".

På vej ud af retslokalet smider advokaten trumf på og tager fat om nældens rod: "Hvis man mener, at islam eller jødedommen handler om fred og kærlighed, så har man virkelig aldrig læst Koranen og Toraen. Begge bøger fremstiller tusind pinsler for dem, der afviger fra den rette vej (...) Det er ikke tekster, der handler om fred og kærlighed. Det gør faktisk kun Det Nye Testamente."

Det er hverken mod eller bid, advokaten mangler.

Alle 14 tiltalte blev kendt skyldige og modtog domme på mellem tre og 30 års fængsel. ”Det er en afslutning, men forhåbentlig også en begyndelse,” udtalte Richard Malka for rullende kameraer. På samme måde som hans pamflet, der lyser op i mørket på dansk.